

DOI: 10.31866/2410-1176.40.2019.172710

УДК 738.1:7.05(477)"201"

**ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ
І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО
ФАРФОРОВОГО КОЛЕКЦІЙНОГО
НАПЕРСТКУ 2010-Х РР.**

Школьна Ольга Володимирівна
Доктор мистецтвознавства, професор,
ORCID: 0000-0002-7245-6010,
dushaorchidei@ukr.net,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бул. І. Шамо, 18/2, Київ, Україна, 02154

Мета роботи – розглянути український фарфоровий наперсток як новий сегмент української арт-мініатюри, генетично пов'язаний із сувенірною продукцією відомих західноєвропейських брендів; увести до наукового обігу поняття «український фарфоровий наперсток»; охарактеризувати особливості його становлення та розвитку впродовж 2010-х рр. Методологія дослідження спирається на принципи історичної достовірності та всебічності, мистецтвознавчий підхід і сукупність методів дослідження. Зокрема, на аксіологічний – в сенсі шкали цінностей сучасного споживача, онтологічний – у розрізі буттєвих реалій сьогодення промислового мистецтва, культуротворчий – як чинник розвитку новітньої художньої культури Європи, мистецтвознавчого аналізу – в сенсі відтворення творчих процесів, пов'язаних із становленням українського фарфорового колекційного наперстку. Наукова новизна результатів ґрунтується на введенні до наукового обігу інформації про сучасний вітчизняний тонкокерамічний наперсток, зважаючи на ретроспективний огляд здобутків відомих європейських брендів у цій ділянці промислового дизайну. Вперше наводиться інформація про імена художників, дотичних до розробки форм і візерунків означеного сегменту сувенірної продукції України. Висновки. Нині в ринкових умовах, коли вітчизняна фарфоро-фаянсова промисловість вже не в змозі випускати великі набори посуду, бо вони не окупаються, в українському промисловому дизайні тонкої кераміки намітився перехід до менш затратних сегментів продукції. У цьому зв'язку малоформатні ексклюзивні та масові наперстки – новий різновид вітчизняної порцеляни, що має потенцію до розвитку, оскільки віддзеркалює традиції високого «білого золота» пройдешніх епох.

Ключові слова: фарфор; Україна; наперсток; початок ХХ століття.

Вступ

Упродовж останніх 27-ми років, після розпаду Радянського Союзу, в добу Незалежності, у нових ринкових умовах згасла практично вся вітчизняна фарфоро-фаянсова галузь. Із понад 25-ти діючих на той момент підприємств на сьогодні періодично працюють тільки колишні виробництва технічної тонкої кераміки (госпфаянс, електротехнічний фарфор, сантехнічний фаянс, лабораторна кам'яна маса). Натомість давні потужні підприємства кшталту Баранівки, Коростеня, Дружківки, Буд, Полонного, Кам'яного Броду, Городниці, що спеціалізувалися на виготовленні посудно-вазового та скульптурно-аксесуарного сегменту й розробляли складну систему формотворення та декорування в царині столової, чайної, кавової продукції, сувенірів, поступово були розформовані.

Використовуючи досвід іноземних компаній, на сучасному етапі розвитку, в Європі, зокрема, варто зазначити, що у «білому золоті» набирають обертів, фактично, тільки дві протилежні та взаємовиключні тенденції. З одного боку, – відродження на новому шаблі здобутків колись провідних, знаних, «старих і добрих» фірм-виробників, а з другого – започаткування нових, котрі апелюють до досвіду попередників. Виявлення таких шляхів оновлення вітчизняного фарфору нині є актуальною проблемою, оскільки Україна, відмовляючись від старих форм роботи, має виходити на рівень промислово розвиненої країни, а не користуватися лишень іноземними зразками кераміки, які завозяться до нас із країн «третього світу» і несуть чужинецькі естетичні стереотипи.

У цьому зв'язку варто зазначити, що на мапі східноєвропейського фарфору в останній час виділяється виробництво сучасної тонкокерамічної арт-мініатюри Сергія Воронова. Основним напрямом діяльності цього підприємства є випуск мистецького продукту власної торгової марки «Аліс-К°», що буквально за кілька років стала вітчизняним брендом. Виходячи з світового досвіду колекціонування, означений виробник заснував фірму, яка завдяки співробітництву з найпотужнішими національними

фабрикантами опанувала виготовлення українського фарфорового колекційного наперстка й так званої «монетки» (мініатюрних тарілочок-сподок).

Вивченню проблеми пошуків шляхів долання кризи фарфоро-фаянсової галузі в нашій державі приділяється мало уваги. Загальну інформацію про розвиток сувенірної продукції в галузі історії розвитку наперстка оприлюднювали здебільшого колекціонери, які самотужки намагалися інтерпретувати інформацію з іноземних сайтів (Музей наперстков, 2003; Петрякова, 1991, с. 30–32; Таке знаоміє незнаомці, 2012; My Ihimble Collection, 2013; Ukraina, 2004; UNA, 2011). Натомість вітчизняні вчені лише в загальних рисах писали про сувенірну продукцію старого та нового фарфору-фаянсу (Петрякова, 1991, с. 30–32; Спаська, 2004, с. 120–135; Школьна, 2011, с. 1–400), серед якої наперстків до недавнього часу не було, за браком їх продукування.

При цьому слід зазначити, що загальноєвропейський досвід випуску подібної сувенірної продукції (німецьких, французьких, англійських виробництв тощо) існував. Натомість в Україні виконання таких, майже ювелірних, крихітних речей, стало започаткуванням нової лінії формотворення фарфорових виробів, що досі не мала тяглості традиції в цьому сегменті. Її початок датується 2013 р., коли було відкрито нову сторінку вітчизняного фарфору – фірму «Alis-K°» (на початковому етапі – співробітництво із старими заводами тонкої кераміки України: Баранівкою, Довбишем, Кам'яним Бродом, Полонним, Сумами).

Мета статті

Мета статті – розглянути український фарфоровий наперсток як новий сегмент української арт-мініатюри, генетично пов'язаний із сувенірною продукцією відомих західноєвропейських брендів; увести до наукового обігу поняття «український фарфоровий наперсток»; охарактеризувати особливості його становлення та розвитку впродовж 2010-х рр.

Об'єктом дослідження є культурне поле вітчизняного фарфору початку ХХІ ст., предметом – нові різновиди форм, що фабрикуються нині, раніше не представлені в асортименті українських виробництв тонкої кераміки і складання їхньої образної мови.

Виклад матеріалу дослідження

Спершу поява наперстків була одним із напрямів «виживання» нашого «білого золота» в екстремальних фінансово-економічних і соціально-політичних умовах. Однак з часом виробництво почало набирати сили, набувати нових форм розвитку, здобувати власну аудиторію прихильників і поціновувачів, перетворивши ноти «затухання» і навіть «реквієму» на новий лейтмотив оновлення, свіжості й перевтілення, навіть певної «реінкарнації» душі українського фарфору.

Враховуючи, що досвіду випуску подібної продукції до того наша країна ще не мала, киянин за місцем народження та юності, й одесит за помешканням С. Воронов, як колишній кадровий офіцер, котрий служив на флоті, ретельно розробив стратегію і тактику випуску. Враховуючи консультації вітчизняних знавців фарфору (Довбиш, Баранівка, Дружківка, Суми, Київ, Одеса) та іноземних виробників тонкокерамічного сегмента ринку (угорська торгова марка «Херенд»), він опанував виготовлення вітчизняного наперстка в межах національної кількавікової традиції з урахуванням вимог до проектування форми та розпису, базуючись на досвіді кращих закордонних торгових марок. Запатентувавши свій товар, С. Воронов отримав в Україні право на випуск і невеликих партій, і масових тиражів.

Загалом історія наперстка як оберегового й декоративного аксесуару для перстків, тобто пальців, нараховує кілька тисяч років. Вважається, що в ранньому Середньовіччі такі предмети використовувала знать Китаю, Індії та Середньої Азії. Звідти культура носіння подібних речей розповсюдилася спочатку на Кавказ, а згодом – на Східну, і значно пізніше – Західну Європу. За деякими даними, 2500 років тому наперстки в якості інструмента для захисту пальців рук під час шиття були відомі в країнах Середземномор'я (Сотникова, 2004).

Легенди приписують появу наперстків Єгипту або Китаю, де вони начебто вже існували в добу династії Хань (206 р. до Р. Х. – 220 р. по Р. Х.). Можливо, тут ці речі захищали окремі, найуразливіші ділянки рук за східною традицією, пов'язаною з акупунктурою, або ж слугували відзнакою певних осіб. За окремими історичними згадками, китайські старовинні наперстки виготовляли з перламутру, для їх оздоблення використовували золото.

З початку нашої ери за археологічними артефактами відомі вироби цієї групи форм, близьких за виглядом до сучасних. Так, під час розкопок Геркулануму та Помпеїв (поглинутих попелом під час виверження Везувію 79 р. до н.е.), було знайдено бронзові наперстки. Очевидно, що ще до сотого року нашої ери ці предмети поширювалися стародавніми римлянами по їхніх європейських колоніях. Можливо тоді ж вони дісталися Криму та земель материкової України. Принаймні, на підтвердження цієї тези свідчить відомий скіфський наперсток, датований добою I ст. до н.е. – III ст. н.е., котрий було знайдено під час розкопок могильника біля с. Завітного Бахчисарайського району Криму (Спаська, 2004).

Однак найімовірніше, що перші ювелірні твори, пов'язані із прикрашанням, захистом пальців та окремих їхніх фаланг походять з Індокитаю, де існувала давня традиція нанесення складних візерунків оберегового характеру на долоні, кисті рук, зап'ястки, голеностопа й стопи, пальці ніг. У самій Індії та оточуючих її довколишніх країнах, що одночасно підпадали під вплив ареалу розвитку й культури Піднебесної, здавна було прийнято використовувати наперстки як обручки. Для цього на них гравіювали ім'я жінки та дату її пошлюблення. Інколи доповнювали ці написи ошатними декоративними орнаментальними мотивами.

Низку предметів названої групи XI–XV ст. археологи віднайшли в державах Китаю, Індії, Індокитаю, Персії, Середньої Азії, часів об'єднання мистецтва й культури цих країн династією Тимурідів. Коли очільник цієї династії Тамерлан, управитель Самарканду з тюркізованого монгольського племені барлас, 1398–1399 рр. розпочав похід до Індії, він захопив столицю султанату – Делі. Згодом нащадки Імперії Великих Моголів через Сефевідів поширювали свої звички на просторах від Середньої Азії до Кавказу. Призначення деяких з них – чоловіче, пов'язане із печаткою кшталту тамга, котра мала кліше для витискування підпису-штампу на документах.

Також від XII–XIII ст. зустрічаються згадки про європейські наперстки. Так, 1150 р. широко відома німкеня, молода дівчина-монахиня, вчена-цілителька Хільдегарда фон Бінген (1098–1179 рр.) пішла до бенедиктинського монастиря, де згодом стала абатисою. У переліку її приданого перелічуються різноманітні наперстки, які вона подарувала своїй обителі. Крім того, у наступному столітті подібні предмети зафіксовані в кодексі цехових норм французького автора з Парижа Етьєна Буало «Книга ремесел», складеної між 1261 та 1270 роками.

У XIII–XIV ст. під час набігів на Індію монголо-татарських орд нова мода на носіння наперстків дійшла до сучасних Росії й України. Виконували їх з коштовних металів – золота, срібла, подеколи бронзи. З боку Китаю по великому шовковому шляху також окремі предмети потрапляли на землі етнічних Росії й України. Так, у Новгороді було знайдено бронзовий наперсток, датований XIV ст., можливо місцевого походження (Сотникова, 2004), а в с. Хмелевська сучасної Саратовської області датований тим же століттям золотоординський виріб. У цей час хроніки фіксують гільдію наперсточників – об'єднання ремісників німецького Нюрнберга.

Близько 1500 р. унікальні витвори вказаної групи вже фабрикувались у майстернях Нюрнбергу, де на початку XVI ст. стали постійною частиною асортименту; вироби виготовляли вручну за допомогою спеціального інструмента з бронзи, латуні й міді. Розплавлений метал заливали у форму й давали застигнути, після чого охолоджували, виймали й доводили операції з фінішної обробки предмета до кінця (метод лиття) або виробляли твори методом куття з тонких металевих пластин.

Так, від 1537 р. відомий перший Нюрнберзький звід законів «Порядок для майстрів-наперсточників», що засвідчує існування в цей час у Німеччині окремого цеху майстрів-виконавців. Згідно з правилами, встановленими згаданим документом, вироби з латуні могли виготовляти лише нюрнбергці. Невдовзі, за двадцять років потому, близько 1568 р. швейцарський художник і гравер Йост Амман видав книгу про професію, у якій зображені фахівці з виготовлення наперстків за новими методами роботи. Від 1628 р. znana й картель виготовлювачів наперстків у Голландії, звідки варто виводити початки мануфактурної фабрикації цих виробів у Європі (Спаська, 2004).

Перше писемне свідчення про наперстки в Росії датується також XVII ст., коли серед записів у прибутково-видатковій книзі Іверського монастиря, датованій 1669 р., було знайдено інформацію про секрет виготовлення цих предметів у Європі, де стали з'являтися наперсточні картелі. Відомо, що від 80-х рр. XVII ст. голландські ювеліри виготовляли наперстки для захисту жіночих рук від уколів голки. Наприкінці цього ж століття разом з модою на мистецтво рукоділля Європою поширювалася традиція вишивання із згаданим вище предметом (Спаська, 2004).

Зокрема, у 1696 р. голландець Лофтинг почав виготовляти наперстки промисловим способом за допомогою англійської парової машини. Від межі XVII–XVIII ст. в Англії, Франції та Німеччині, а згодом

і в усій Російській імперії наперстки стали невід'ємним модним аксесуаром, який застосовували під час шиття жінки зі привілейованих верств населення.

Після перламутрових і коштовних ювелірних предметів, прикрашених дорогоцінним камінням і перлами, від початку XVIII ст. в Європі налагоджується випуск фарфору. Це був міцний, гігієнічний і водночас делікатний матеріал, що має властивості металу за твердістю і гладкістю та скла за декоративними способами обробки глянцевої поверхні. «Біле золото», як європейці одразу ж нарекли фарфор, давало змогу імітувати всі попередньо знайдені в художньому металі форми. Воно не поступалося зручністю ювелірним виробам, тільки було приємнішим на дотик, легшим на вагу, зручним для носіння (органічний матеріал), дешевшим за виробництвом і швидше тиражувалося.

Від появи на Майсенській фарфоровій мануфактурі (Німеччина) початку XVIII ст. перших мініатюрних аксесуарів тривала праця над виготовленням у тому числі модних предметів для рукоділля. До так званої групи «галантерейних» виробів Європи з цього білосніжного матеріалу, що мав менше пор, ніж крихкий фаянс, у столітті бароко та рококо – доби любові до дріб'язків і театральних ефектів – ставилися особливо уважно (UNA) (рис. 1).

Рисунок 1. Наперстки виробництва Майсенської мануфактури за матеріалами всевітньої мережі інтернет.

Figure 1. Thimbles of the production of the Meissen manufactory on the materials of the World Wide Web.

Уже з 1710 р. великі німецькі фабрики у Райнланді, Синдвігу й Ізерлоні, а від 1756 р. також шведські підприємства намагалися здійснювати промисловий шпіонаж з метою опанування технологіями випуску промислового виробництва металевих наперстків. У XVIII ст. з'явилася машина, за допомогою якої наносили заглиблення на поверхню наперстків, що перед тим робилися вручну. Крім того, у 1763 р. Австрія, за наказом імператриці Марії-Терезії також опанувала технології випуску наперстків, завдяки вивезенню з Нюрнберга кількох майстрів у підводах із соломою.

Поступово, на зламі XVIII–XIX ст., наперстки стали невід'ємним аксесуаром багатьох європейських країн, а також сегментом їхньої промисловості. На 1824 р. ювелір Й. Ф. Габлер презентував виготовлені ним на власному виробництві наперстки широкій спільноті. У цей рік власник фабрики винайшов спеціальний прилад для виконання цих предметів різноманітного вигляду, яке запатентував. На виготовлених у промисловий спосіб наперстках гравіювали назву виробника. Звідти веде початок сучасне слово «бренд» – від давньонорвезького «ставити клеймо», марку-бренд на своїй продукції.

Так було покладено початок найбільшому підприємству з виготовлення цієї продукції в Європі й усьому світі. Крім згаданого виробництва, визнаними світовими лідерами цієї продукції стали великі фірми промислового типу «Зоргель і Штольмайер» та «Лотхаммер» у Південній Німеччині. Інші визначні центри випуску було відкрито у Франції, Англії й Америці. Найкоштовніші екземпляри в цей час замовляли для представників князівських і королівських родин Європи.

У XIX ст. у Південній Німеччині набуло поширення промислове виготовлення несесорів для рукоділля із наперстками (Сотникова, 2004). Крім самих виробів різноманітних форм, що в цей час прикрашалися емаллями, червлінням, коштовним камінням, розписами (особливо фарфорові екземпляри), із дороговартісних матеріалів виготовляли і футляри та чохла для наборів та їх зберігання. Поширеними були не лише надзвичайно вишукані вироби з «білого золота»,

а й рукотворні мініатюри з перламутру, слонової кістки, різних коштовних порід дерева. У деяких країнах ці цяцянки набули ознак іміджевого подарунка від нареченого нареченій, який ставав індикатором заможності молодого.

Від творів межі XIX–XX ст., котрі збереглися, найдорожчими вважаються наперстки, виготовлені фірмою К. Фаберже (відомо щонайменше чотири приклади за сповіщеннями 1993 і 1995 рр., один з яких роботи майстра Г. Вігстрьома). Зокрема, це «комодик» початку XX ст., парний до англійського несесера другої чверті XVIII ст., що складається з ножики, голочниці, ножиць і предметів особистого туалету, серед яких мав бути і наперсток.

Вартість однієї такої речі виробництва означеної фірми на сьогодні може сягати 2 тис. доларів і більше. Зокрема, цю ціну правили за лот, виготовлений названим підприємством із золота близько 1900 р. Михайлом Перхіним, автором багатьох пасхальних яєць для родини Романових. Означений екземпляр мав невеликий розмір: 1x0,8 см, упаковувався у футляр 2x1,2 см. Пробірні клейма й торгова марка фірми Фаберже, відгиснуті на предметі та його упаковці, підкреслювали справдешність лотів, що не мали ознак утилітарної речі (Спаська, 2004).

Серед визначних дат, пов'язаних із наперстками, протягом XX ст. варто окреслити основні. Перша, що мала місце в 1963 р., – час купівлі штуттгартським ювеліром Гельмутом Грайфом фабрики Габлер, котра пізніше прогоріла, та її модернізація. Друга, що відбулася в 1982 р., – відкриття подружжям Торвальдом і Брігіттою Грайф у галереї «Фінгерхут» у Креглінгені (Німеччина) Музею наперстка. Наразі згадана колекція налічує понад 4000 експонатів різних епох (рис. 2.)

Рисунок 2. Наперстки виробництва родини Грайф у Німеччині.
Figure 2. Thimbles for the production of the Grieg family in Germany.

Історія створення даного музею пов'язана із збитками, яких зазнав власник фабрики після її закриття. Заради повернення коштів він написав про наперстки книгу, частину тиражу якої зобов'язався за контрактом із видавництвом реалізувати самотужки. Тоді місце продажу він прикрасив предметами з особистої колекції: її складала дерев'яні, золоті, срібні, бронзові, фарфорові наперстки, найдавнішим з яких було більш як 2500 років.

Так 8 серпня 1982 р. у Німеччині виник єдиний у світі музей, де були представлені наперстки з різних континентів і країн (початково виставлялося 800 експонатів), від звичайного утилітарного зразка до ошатних виробів із прикрасами різноманітних форм і матеріалів. Приміщення музею розташоване на відстані 1 км від Креглінгена. Основою цього виставкового приміщення стали залишки наперсточної мануфактури братів Габлер, яку успадкував у 1963 р. Гельмут Грайф – батько відкривача музею (Музей наперстков, 2016).

Споруда виявилася непридатною для фабрикації після великої пожежі, через що власник розпочав дослідницьку роботу з походження, поширення та колекціонування наперстків. Ці напрацювання лягли в основу науково-допоміжних матеріалів музею, діяльність якого спрямована на збереження пам'яті про майстрів цього різновиду рукомісла.

У ювелірній майстерні при установі нині родина Грайф продовжує виготовлення невеличких серій наперстків, виконуючи їх здебільшого на замовлення колекціонерів у межах традиції. Майже півмільйона відвідувачів вже оглянули цей музей, у тому числі відомі особистості Німеччини та всієї Європи. Серед експонатів названої інституції є предмети, виготовлені до пам'ятних дат, які заведено випускати на Заході (кшталту виконаних до дня одруження принца Чарльза та принцеси Діани) (Музей наперстков, 2016). Загалом колекціонування наперстків у різних країнах в останні роки набуває особливих обертів.

Поступово наперстки стали іміджевими предметами, котрі дарують, збирають, якими обмінюються. Ними на сьогодні навіть відзначають у якості особливих нагород (щорічна нагорода «Золотий наперсток», яку вручають у Парижі за найоригінальнішу колекцію одягу, створену кутюр'є або модельєром) (Спаська, 2004). Часто наперстки носять на ланцюжку як оберегову річ, прикрашають ними полицки в офісах та інтер'єрах помешкань. Вони стають затребуваними, оскільки мають скромні габарити і не вимагають особливого місця для зберігання, часто за них просять невелику, цілком доступну ціну, а в комплекті з іншими подібними речами, зокрема, фарфоровими виробами, можуть становити один, співмасштабний ансамбль.

Нині наперстки є частиною обороту всесвітнього антикваріату (Миллер, 2003, с. 1–304). Часто їх реалізують на відомих світових аукціонах кшталту «Сотбіс», у тому числі на інтернет-продажах (лоти на eBay тощо). Тут продаються витвори всесвітньо відомих фірм: Майсену (Німеччина), Веджвуду (Англія), Імператорського фарфорового заводу і Гжелі (Росія) тощо (Pearsall, 1997). Ціна одного наперстка таких виробництв у середньому становить 50–100 \$. Проте, серед відомих знавців ювелірних дрібничок і фарфорових фінтерлеїв вивчення цього сегмента продукції і вітчизняних (Петрякова, 1991, с. 30–32; Спаська, 2004, с. 120–135; Школьна, 2011, с. 1–400), й іноземних фірм тільки нині починає набирати обертів. Так, на інтернет-просторах Чехії-Словаччини створено сайт, присвячений висвітленню колекцій наперстків із 62-х країн світу, серед яких представлено й Україну (My Thimble Collection, 2013; Ukraina, 2004) (рис. 3).

Рисунок 3. Найдорожчі в світі наперстки фірми «Фаберже» та їхні європейські прообрази у вигляді несесорів.

Figure 3. The most expensive in the world of thimbles of the firm Faberge and their European prototypes in the form of dissertations.

Нині триває розроблення й наповнення найбільшого в Україні сайту з вітчизняного колекційного наперстка, матеріали для якого надходять із колекцій Сергія Воронова (понад дві тисячі примірників) та Надії Авдієнко (має збірку близько 5000 екземплярів). Крім того, сайт, як і каталог творів фірми «Аліс-К°», містить інформацію про серії та окремі твори, випущені підприємством С. Воронова протягом останніх п'яти років (рис. 4).

Рисунок 4. Тиражний фарфоровий наперсток і тарелі-монетки з ручним розписом у стилі «трактирний посуд» фірми «Аліс-К^о». 2010-ті рр.

Figure 4. A circular porcelain thimble and a coin dish with hand-painted in the style of the “tableware” of the firm “Ali-K^o”. 2010 years.

І хоча колекціонер спочатку збирав і продукував наперстки на дерев'яній, скляній і фарфоровій основі, з часом він зупинився на останньому матеріалі як єдиному настільки ж елітарному, наскільки й елегантному. В контексті висвітлення цієї теми варто детальніше зупинитися на найбільшому саме фарфоровому бренді в галузі колекційного наперстка України – продукції фірми «Аліс-К^о» (рис. 5).

Рисунок 5. Тиражний фарфоровий наперсток з ручним розписом у стилі Трипілля фірми «Аліс-К^о». 2010-ті рр.

Figure 5. A circular porcelain thimble with a hand-painted Trypillia style of the company “Ali-K^o”. 2010 years

Ідея появи перших творів цього виробництва, а саме скульптурної пари – «Мамая» (парубка) та «Віночка» (дівчини) і української «монетки», виконаної в річищі традиційного національного розпису групи так званого «трактирного» посуду, а також наперстків, оздоблених у традиції «петриківки», належить О. Школьній. Розробленням окремих високохудожніх взірців в «Аліс-К°» займаються відомі художники вітчизняного фарфору – О. Жернова (Одеса), А. Медведкова-Панчук (Довбиш), О. Атряшкіна (Баранівка), О. Райковська (Кам'яний Брід Житомирської обл.) та ін. (рис. 6).

Рисунок 6. Тиражний фарфоровий наперсток з деколлю та ручним розписом на тему засновників Одеси фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 6. A circular porcelain thimble with a deco and hand-painted on the theme of the founders of Odesa firm “Ali-K °”. 2010 years.

У межах основних чотирьох груп – скульптурного, реномового (за старовинними українськими зразками підприємств XVIII – початку XX ст.), ординарного наперстка та «монетки» виконуються зразки, оздоблені 1) тільки ручним розписом, 2) деколлю в поєднанні із ручним розписом, 3) деколлю, 4) ластичним моделюванням з ручним розписом. Авторські високохудожні твори декоруються золотом, кобальтом, пурпуром. Кожен колекційний наперсток із крихітних партій, кількість примірників яких є зафіксованою, містить інформацію про порядковий номер, що також уноситься в каталог продукції компанії. Для таких виробів передбачений сертифікат, який віддзеркалює унікальність експоната, забезпечує його виняткову неповторність і дає переваги для можливого перепродажу або обміну власникові (рис. 7).

Рисунок 7. Тиражний фарфоровий наперсток з ручним розписом у стилі «Петриківки» фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 7. A circular porcelain thimble with hand-painted in the style of “Petrykivka” by the company “Ali-K°”. 2010 years.

Починаючи з 2013 р., розроблено кілька торгових марок підприємства, які наносяться на внутрішню частину виробу поруч із заводським логотипом (для серій преміум- та вір-класу. Також авторські екземпляри, розписані від руки, оздоблюються художніми знаками-монограмами митців, які розробляли й виконували їхній розпис. Кожна мініатюра в цьому крихітному розмірі є унікальною, оскільки рукотворний розпис неможливо абсолютно повністю повторити, адже в кожному конкретному випадку варіюється і підбір фарб (рис. 8).

Рисунок 8. Тиражний фарфоровий наперсток з ручним розписом на тему: «Пісенна Україна» фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 8. A circular porcelain thimble with a hand-painted on the theme: “Song of Ukraine” by the company “Ali-K°”. 2010 years.

І хоча сьогодні фарфоровий наперсток не стільки вже є утилітарно затребуваним та швидше втрачає свою пряму функцію захисту фаланг пальців, він стає знаковим атрибутом загальноєвропейської тонкокерамічної культури. Нині інтимну річ для задоволення власних камерних потреб колекціонують не лише жінки, а й чоловіки. Адже сам елітарний, вишуканий матеріал фарфор був створений для насолоди імператорів Китаю, а нині є невід’ємною частиною культурного соціуму Голландії, Німеччини, Австрії, Англії, Франції, Росії, України, Польщі, Чехії, Угорщини й інших промислово розвинених країн, що мають власні традиції брендовості «високого мистецтва» фарфору. Вони, як і класична музика, традиційний балет, оперний спів, не можуть набриднути і вийти з моди. Це вічно молоде, оновлюване мистецтво, котре з часом, як добре вино, лише стає кращим (рис. 9–17).

Рисунок 9. Тиражний фарфоровий скульптурний наперсток з ручним розписом на теми: «Мамай» та «Українка» фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 9. A circular porcelain sculptured thimble with hand painted on the themes: “Mamai” and “Ukrainka” of the company “Ali-K°”. 2010 years.

Рисунок. 10. Упакування для фарфорових наперстків з ручним розписом фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 10. Packing for porcelain thimbles with hand-painted company “Ali-K°”. 2010 years.

Рисунок 11–14. Ексклюзивний фарфоровий наперсток та монетка на тему Шевченкіани.

Ручний розпис О. Жернової, Одеса. Фірма «Аліс-К».

Figure 11–14. Exclusive porcelain thimble and a coin on Shevchenko's theme.

Hand-painted by O. Zhernov, Odesa. Firm "Ali-K".

Рисунок 15. Тиражний фарфоровий наперсток з ручним розписом фірми «Аліс-К». 2010-ті рр.

Figure 15. A circular porcelain thimble with a hand-painted Alice-K ° company. 2010 years.

Рисунок 16. Тиражний фарфоровий наперсток з ручним розписом фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 16. A circular porcelain thimble with a hand-painted Alice-K° company. 2010 years.

Рисунок 17. Тиражний фарфоровий наперсток з ручним розписом по кобальту фірми «Аліс-К°». 2010-ті рр.

Figure 17. A circular porcelain thimble with a hand-painted cobalt painted by the company “Ali-K °”. 2010 years.

Нині поява нового предмета у вигляді високомистецького фарфорового наперстка дозволяє розширити й частково відродити асортиментний ряд продукції вітчизняних виробництв, «реінкарнувати» душу українського високого «білого золота», яке зберігає тяглість традицій формотворчості й декорування. Кожна квіточка з вітчизняного флорального «гербарію», покладена на «ноти» загальноєвропейської високої моди усталених рослинних композицій «а ля манер», «а ля саксонський візерунок», «а ля німецькі квіти», що набула викінчених рис місцевої виразності та досконалості, взорованої на рідну природу, – то абетка мови кожної високоосвіченої і вихованої європейської людини, що все життя її вчить і насолоджується, як колись у XIX ст. вчили і знали французьку мову. У цьому зв'язку мотиви рідної флори відбивають наші ментальні уявлення про весь світ через мову бутонів вітчизняних волошок, маків, рум'янків, тюльпанів, нарцисів, квітучого льону, галузкам з листям дубу, лавру, винограду. Специфікою українських виробів, розроблених фірмою С. Воронова, став вихід на рівень розуміння наперстка як знакового носія, сувеніру, подарунка-спогаду початку XXI ст., який ввібрав і творчо переосмислив кращі мистецькі досягнення минулого в галузі фарфору.

Висновки

Отже, становлення українського фарфорового колекційного наперстка відбулося впродовж 2010-х рр. Цей сегмент тонкокерамічного виробництва нині представлений серед вітчизняних виробників продукцією фірми «Аліс-К°» (засновник і творчий куратор С. Воронов, Одеса). Специфіка

розвитку означеного сегменту фарфорового виробництва останніх років полягає у зверненні до петриківського розпису, скульптурних образів «Українки» та «Мамая», сюжетно-тематичних композицій кшталту «Віночка», в розробленні пластичного декору й оздоблення сучасних взірців у стилістиці відомих українських брендів старого високого фарфору. Тобто сьогодні реномову (репрезентативну) порцеляну фірми «Аліс-К°» представляють ексклюзивні серії вишуканих наперстків, виконаний у межах традицій національних виробництв класичної доби розвитку «білого золота» (кінець XVIII–XIX ст.).

Перспективи подальших досліджень пов'язуються з проектом фірми С. Воронова «Історичний фарфор. Завод Міклашевського».

Список використаних джерел

1. Миллер Дж. *Антиквариат*. Москва: Астрель, 2003. 304 с.
2. Музей напёрстков. URL: <http://blog.arthistoryonline.ru/lyalya-chandra/muзей-napyorstkov/>. (дата звернення: 10.02.2019).
3. Петрякова Ф. С. Нові дані з історії фарфорового заводу у с. Волокитино Чернігівської губернії. *Північне Лівобережжя та його культура у XVIII – поч. XX ст. : тези доповідей та повідомлення наук. конф., присвяченої 100-літтю від дня народження історика мистецтв Ф. Л. Ернста (1891–1949)*. Суми, 1991. С. 30–32.
4. Сотникова И. *Русские напёрстки*. URL: <http://thimble.ru/istor.html>. (дата звернення: 10.02.2018).
5. Спаська Є. Ю. Старий український фарфор. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*. 1959. Вип. 5. С. 120–135.
6. *Такие знакомые незнакомцы – напёрстки*. URL: <http://fashionstime.ru/?p=742>. (дата звернення: 10.02.2018).
7. Школьна О. В. *Фарфор-фаянс України XX століття: інфраструктура галузі, промислова та економічна політика, організаційно-творчі процеси*: у 2 кн. Київ: Інтертехнологія, 2011. Кн. 1. 400 с.
8. *My Thimble Collection*. URL: http://mythimblecollection.blogspot.com/2013_01_01_archive.html. (Accessed: 10.02.2018).
9. Pearsall R. *A connoisseur's guide to antique pottery & porcelain*. New York : Smithmark, 1997. 128 p.
10. *Ukraina*. URL: <http://naparstek.com.pl/pl/52-ukraina>. (дата звернення: 10.02.2018).
11. *UNA Наталья*. URL: <http://forum.wild-mistress.ru/viewtopic.php?t=4835&start=0>. (дата звернення: 10.02.2018).

References

- Miller, J., (2003). *Antikvariat* [Antiques]. Moskow: Astrel.
- Muзей naperstkov* [The Museum of Thimbles]. (2016). Available at: <<http://blog.arthistoryonline.ru/lyalya-chandra/muзей-napyorstkov/>>. [Accessed: 10.02.2018].
- My Thimble Collection*. (2013). Available at: <http://mythimblecollection.blogspot.com/2013_01_01_archive.html>. [Accessed: 10.02.2018].
- Pearsall, R. (1997). *A connoisseur's guide to antique pottery & porcelain*. New York : Smithmark.
- Petryakova, F.S. (1991). Novi dannii z istorii farforovoho zavodu u s. Volokytyno Chernihivskoi hubernii [New data on the history of the porcelain factory in the village Volokytyne of Chernihiv region]. *Pivnichne Livoberezhzhia ta yoho kultura u XVIII – poch. XX st.: tezy dopovidei ta povidomlennia naukovoї konferentsii, prysviachenoi 100-richchuu vid dnia narodzhennia istoryka mystetstv F. L. Ernsta (1891–1949)*, pp. 30–32.
- Sotnikova, I. (2004). *Russkiye naperstki* [Russian thimbles]. Available at: <<http://thimble.ru/istor.html>>. [Accessed: 10.02.2018].
- Spaska, E.Yu. (1959). Stariy ukrainskiy farfor [Old Ukrainian Porcelain]. *Materialy z etnohrafii ta mystetstvovnavstva*, issue 5. pp. 120–135.
- Shkolna, O.V. (2011). *Farfor-faians Ukrainy XX stolittia: infrastruktura haluzi, promyslova ta ekonomichna polityka, orhanizatsiino-tvorchi protsesy*. [Porcelain-faience of Ukraine of the XX century: infrastructure of the branch, industrial and economical politics, organizational and creative processes]. (Vol. 1). Kyiv: Intertekhnolohiia.
- Takiye znakomye neznakomttsy – naperstki* [Such familiar strangers – thimbles]. (2012). Available at: <<http://fashionstime.ru/?p=742>>. [Accessed: 10.02.2018].
- Ukraina* [Ukraine]. (2004). Available at: <<http://naparstek.com.pl/pl/52-ukraina>>. [Accessed: 10.02.2018].
- UNA Natalia (2011). [No title] Available at: <<http://forum.wild-mistress.ru/viewtopic.php?t=4835&start=0>>. [Accessed: 10.02.2018].

Стаття надійшла до редакції: 27.01.2019

**ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ
И РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО
ФАРФОРОВОГО КОЛЛЕКЦИОННОГО
НАПЁРСТКА 2010-Х ГГ.**

Школьная Ольга Владимировна
*Доктор искусствоведения, профессор,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
Киев, Украина*

Цель работы – рассмотреть украинский фарфоровый наперсток как новый сегмент украинской арт-миниатюры, генетически связанный с сувенирной продукцией известных западноевропейских брендов; ввести в научный обиход понятие «украинский фарфоровый наперсток»; охарактеризовать особенности его становления и развитие на протяжении 2010-х гг. Методология исследования опирается на принципы исторической достоверности и всесторонности, искусствоведческий подход и совокупность исследовательских приемов. В частности, на аксиологический – в смысле шкалы ценностей современного потребителя, онтологический – в разрезе бытийных реалий настоящего промышленного искусства, культуротворческий – как фактор развития новейшей художественной культуры Европы, искусствоведческого анализа – в смысле воспроизведения творческих процессов, связанных со становлением украинского фарфорового коллекционного наперстка. Научная новизна результатов основывается на введении в научное обращение информации о современном отечественном тонкокерамическом наперстке, учитывая ретроспективный обзор достижений известных европейских брендов в этой области промышленного дизайна. Впервые приводится информация об именах художников, имеющих отношение к разработке форм и узоров обозначенного сегмента сувенирной продукции Украины. Выводы. Ныне в рыночных условиях, когда отечественная фарфоро-фаянсовая промышленность уже не имеет возможности выпускать большие наборы посуды, так как они не окупаются, в украинском промышленном дизайне тонкой керамики наметился переход к менее затратным сегментам продукции. В этой связи малоформатные эксклюзивные и массовые наперстки – новая разновидность отечественного фарфора, который имеет потенциал к развитию, поскольку отражает традиции высокого «белого золота» прошедших эпох.

Ключевые слова: фарфор; Украина; наперсток; начало XX века.

**FEATURES OF FORMATION
AND DEVELOPMENT
OF THE UKRAINIAN PORCELAIN
COLLECTOR'S THIMBLES IN THE 2010S**

Olha Shkolna
*Doctor of Art History, Senior Researcher,
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine*

The purpose of the research is to consider the Ukrainian porcelain thimble as a new segment of the Ukrainian art miniature, genetically related to the souvenir products of famous Western European brands; to introduce the term the “Ukrainian porcelain thimble” into scientific use; to characterize the features of its formation and development in the 2010s. The methodology of the research is based on the principles of historical authenticity and comprehensiveness, the art history approach and a set of research methods. In particular, the axiological method – in the sense of the scale of values of the modern consumer, ontological method – in the context of the existential realities of today’s industrial art, cultural method – as a factor in the development of the newest artistic culture in Europe, art history analysis method – in the sense of reproducing the creative processes associated with the formation of the Ukrainian porcelain collector’s thimbles. The scientific novelty of the results is based on fact that information about the modern Ukrainian thin-ceramic thimble has been introduced into scientific use, taking into account the achievements of the well-known European brands in this area of industrial design. For the first time, information is provided about the names of artists who are involved in the development of forms and prints of the designated segment of souvenir products in Ukraine. Conclusions. Nowadays, in the market conditions, when the Ukrainian porcelain industry is no longer able to produce large sets of tableware, since they have not been paid off, a transition to less costly segments of products has been outlined in the Ukrainian industrial design of fine ceramics. In this regard, small up and massive market production thimbles are a new kind of Ukrainian porcelain, which has the potential to develop, because it reflects the tradition of high quality “white gold” of past eras.

Keywords: porcelain; Ukraine; thimble; the beginning of the 20th century.